

Európai árnyképművészet egykor és ma

■ Árnyképek segítségével értékes szakmai kapcsolatok létesülnek, barátságok születnek Földünk különböző, távoli pontjain élő és alkotó művészek között, mondta a közelmúltban egy nemzetközi papírművészetet bemutató kiállítás megnyitóján Chen Jing (magyar átírással Csing Csen), a Nanjingben (Kína) működő Művészeti Egyetem árnyképkészítő tanszékének professzora.

Az elmúlt évtizedekben, pontosabban az 1990-es évektől, szemmel láthatóan megnőtt az érdeklődés az árnyképkészítés iránt. Ezt a korábban kicsit lesajnált, porosnak és édeskésnek, sőt sokak szerint dilettánsnak tartott műfajt egyre több művész fedezte föl ismét, és emelte az alkalmazott művészetek közé, az őt megillető, méltó helyre.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Az árnyképkészítés nagyjából azonos korú a papír születésével, első emlékeit Kínában, Kr. után 105-re datálják. Többen próbáltak már közös pontokat találni a kínai és az európai papírművészeti alkotások között, és bár a színes árnyképeknek számtalan tradíciója honos Kínában, hiányoznak azok a szöveges és

tárgyi bizonyítékok, melyek egyértelműen igazolnák a két, egymástól nagyon távoli világ közötti rokonságot. Georg Jacob orientalista (1862–1937) volt az első, aki a nyugat-európai árnyképkészítés gyökereinek kutatása során perzsa nyomokra bukkant. Állításait azonban Martin Knapp művészettörténész és műgyűjtő hamarosan megkérdőjelezte, szerinte ugyanis nem mutatható ki rokonság az európai és a keleti árnyképkészítés között.

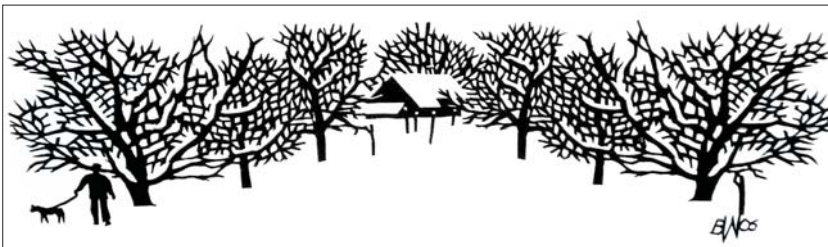
Európában az árnyképkészítés első jeleivel a 17. században találkozhatunk, ekkor készültek a „fehér árnyképek”, melyekhez alapanyagul pergament vagy egyszerű fehér papírt használtak. Az első árnyképek témájaként uralkodók portréit, tájképeket, csendéleteket, vadászjeleneteket, különféle épületeket választottak. Az elkészült képeket albumokba rendezték vagy bekeretezték. Közép- és Nyugat-Európában, elsősorban az osztrák, délnémet és svájci kolostorok apácái körében terjedt el, hogy a különféle szenteket ábrázoló, kegytárgyként megvásárolható képeket – árnyképtechnikával készült – keretbe foglalták. A kor textiliparából kölcsönzött motívumok hatásait is tükröző, csipkemintával szegett szentképeket imakönyvekben könyvjelzőként használták. Hamarosan Németalföld lett az árnyképkészítés centruma. A plasztikus hatású alkotásokat itt is elsősorban hölgyek készítették, Johanna Koerten-Blok (1650–1715) és Elisabeth Rijberg (1670–1721) neve maradt fenn a korszakból. Hama-

Ruth Graf: Moderne Heilpflanzen (Modern gyógynövények), árnykép / Ruth Graf: Moderne Heilpflanzen (Modern Herbals). Silhouette

[2012] *papír, ollóval vágott / paper, cut with scissors*
[35x75 cm]

← **Klaus Berger: Wie diere Anke (Könnyedén), árnykép / Klaus Berger: Wie diere Anke (With Ease). Silhouette**
[2006] *papír, késsel ollóval vágott / paper, cut with knife and scissors* [15 x17,5 cm]

Bruno Weber:
Verschneite Landschaft
(Havas táj), árnykép /

Bruno Weber:
Verschneite Landschaft
(Snowy Landscape).

Silhouette

papír, késsel vágott /
paper, cut with knife
[23x30 cm]

rosan a különféle kézimunka-technikák, mint a kötés és horgolás is hatottak az árnyképek stílusának alakulására, fejlődésére.

A 18. században tűnnek fel először a „fekete árnyképek”, a köztudat a mai napig ezt érti elsősorban az árnykép fogalmán, annak ellenére, hogy továbbra is készülnek fehér árnyképek. Angliából indult el, Franciaország közvetítésével jutott el az új kifejezési mód, a portré-sziluettt divatja a mai német nyelvterületre, ezeket a darabokat a mai napig a német klasszikus művészet fontos dokumentumaiként tartják számon.

Érdekes történet fűződik a sziluettt elnevezéshez. Névadójának Étienne de Silhouette francia pénzügyi szakembert (1709–1767) tartják, akinek nevéhez számtalan, szigorú, lakosságot sújtó, anyagi jellegű megszorítás kapcsolódik. Sok más mellett támadta a költséges és időigényes portréfestészetet is, helyette az egyszerű, gyors és olcsó árnyképkészítést támogatta. Ennek nyomán született meg az „à la Silhouette” kifejezés, mellyel az olcsó, egyszerű megoldásokat illeték. Hamarosan egész Európában elterjedt a papírból kivágott portréknak ez a fajta, máig is használatos elnevezése.

A klasszicizmus kora kedvezett a sziluettt további térnyerésének, hamarosan meghódította a felsőbb társadalmi köröket is. Élethű ábrázolásmódjuknak köszönhetően a kor fontos dokumentumainak tekinthetők ezek az alkotások, a hamarosan elterjedő, fototechnikával készült portrék izgalmas előfutárai. Sajnos, a sziluettt felfelé ívelő karrierjét a fotó megjelenése (1839) hamarosan derékba törte. A sziluettt minden különösebb előrajzolás nélkül, spontán, szinte pillanatok alatt vágták ki a papírból.

A romantika korában a portrékat felváltják az életképek. Egyik kiváló mesterük Luise Duttenhofer

(1776–1829), akinek képei már-már különleges térhatással is bírnak. Philipp Otto Runge (1778–1875) máig népszerű virágábrázolásai fehér technikával készültek. A világhírű, dán mesemondó Hans Christian Andersen (1805–1875) is több, élénk fantáziával megalkotott, fehér árnyképet hagyott az utókorra.

A biedermeierben az árnyképeken megjelennek az enteriőrök jellegzetes berendezési tárgyai, így bútorok, edények és ékszerek is.

A 19. század végén újabb fellendülés tapasztalható az árnyképkészítés területén. A drezdai költő, Ferdinand Avenarius (1856–1923) az általa alapított és kiadott *Der Kunstwart* művészeti lapban új megvilágításba helyezi az árnyképet, amivel pezsdítően hatott kora fiatal művészeire és dilettánsaira egyaránt. Ennek eredményeként számtalan, árnyképeket felvonultató és népszerűsítő kiállítás született. Divatba jöttek az árnyképekkel díszített képeslapok és naptárak is. A korszak legnevesebb művészei között említendő Johanna Beckmann (1868–1941), aki meseillusztrációi révén szerzett nevet és Rolf von Hoerschelmann (1885–1947), a Schwabinger Schattenspiele munkatársa. E sikeres, termékeny időszaknak az első világháború vetett véget.

AZ ÁRNYKÉPKÉSZÍTÉS NAPJAINKBAN

Amikor Henri Matisse (1869–1954) a párizsi Musée National d'Art Moderne-ben egész falat betöltő, hatalmas, vágott technikával készült képeit kiállította 1949-ben, a kritikusok nem fogadták túlzott lelkesé-

→
Hans-Jürgen Glatz:
Heimelig (Otthonos),
árnykép /
Hans-Jürgen Glatz:
Heimelig (Homey).

Silhouette

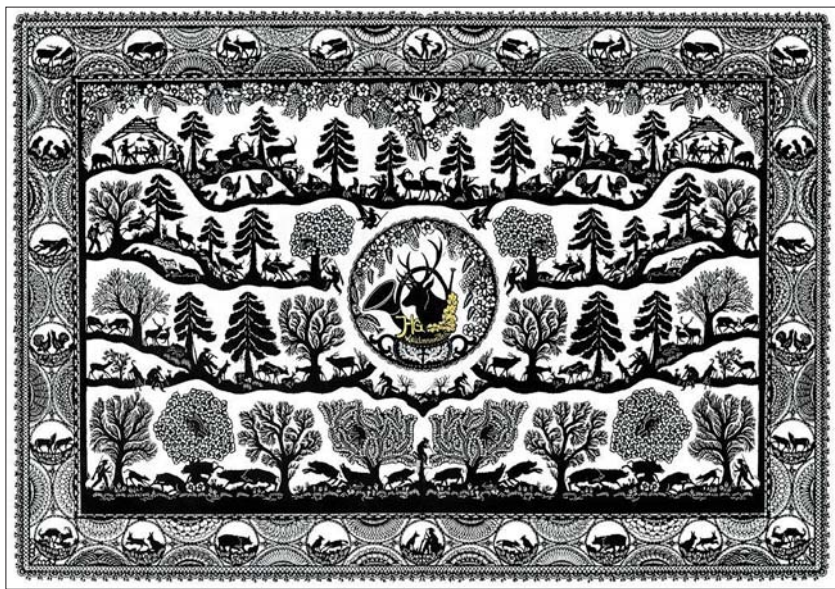
papír, ollóval vágott /
paper, cut with scissors
[30x46 cm]

déssel. Közben nagyot változott a világ, több évtizeddel később ismét keresettek az árnyképek. A nemzetközi érdeklődés az 1990-es években fordul látványosan e régi technika felé, amikor a művészek egy része ismét fölfedezi a papírban rejlő, csodás lehetőségeket. A Német Árnyképkészítők Egyesületének (Deutscher Scherenschnittverein) szakmai lapja, a *Schwarz auf Weiss* egyre színvonalasabb alkotásokat közöl. A profi művészek mellett hamarosan megjelenik egy másik csoport is, a hobbiművészeké, akik autodidakta módon, a kiállításokon látottak segítségével képezik magukat. Közülük többen igen színvonalas alkotásokkal jelentkeznek.

Napjainkban az árnyképkészítés változatosabb, gazdagabb, mint bármikor is korábbi története során. E művészet újjászületésének hátterében különféle izgalmas, eddig ezen a területen nem alkalmazott anyagok, formák, motívumok, technikák fedezhetők föl. A pop art 1960-as évekbeli térhódításával hozzászoktunk ahhoz, hogy az addig giccsesnek, régimódinak tartott, idegen szubkultúrát képviselő alkotásoknak is lehet helyük világunkban, segítségükkel teljesen új távlatok nyílnak a művészek számára.

Ez az újra felfedezett árnyképkészítő technika nemcsak a nemzetközileg ismert művészeket, hanem az amatőröket is magával ragadja. Alkalmazási területe rég túllépte a hagyományos grafikák léptékét, nemegyszer lakások, középületek falait, kirakatokat, kiállításokat díszítő elemként jelenik meg. Újdonságnak számítanak a szoborszerű darabok és az installációs elemek.

Szinte fölsorolni is nehéz azoknak a művészeknek a nevét, akik a közelmúltban vagy napjainkban árnyképek készítésével foglalkoznak. Kétségtelen, egyfajta élharcos szerepet vállalt magára Felix Droese, aki már az 1970-es évektől készítette hatalmas méretű „emlékeztető” alkotásait, melyek gyakran egyfajta politikai állásfoglalást is képviseltek. A Velencei Biennálén 1988-ban nagy feltűnést keltett a *Fegyvertelenség háza* című alkotásával. Szociológiai kritikákat is tartalmaztak Reginald Gregorowius fekete árnyképei, melyeket Droeséhez hasonlóan tépett technikával készített. Ezzel szemben finom aprólékosság jellemzi Ursula Vöglin-Breitgraf képeit. A Kínában oktató

Jianjun Duan a nomád életmód bemutatására specializálódott. Barbara Ihle gospel-előadókat jelenít meg, Gunthild Zimmermann „Papírszínháza” az árnyképkészítés kezdeteihez nyúlik vissza, Alfons Holtgreve autókat, repülőket, állatokat ábrázol, Helmut Hecknert Alfred Hitchcock filmjei inspirálják, Roland Kauder és Frank H. Lindner építészeti jellegű témákat dolgoznak föl. A mesék világába kalauzolnak Karin Dickel-Jonasch, Horst Grützmacher és Stefanie Schilling. Helga Borngässer-Geyl témája a női divat. Anne Behrens plakátokból, cukorkaszacskókból készíti műveit. Annemarie Gottfried-Frost babákat, figurákat készít különféle méretekben papírból. A sort hosszasan lehetne sorolni...

AZ ÁRNYKÉPKÉSZÍTŐK SZERVEZETEI

Európa több országában, elsősorban a német nyelvterületen ma már az árnyképkészítő művészeknek komoly egyesületei működnek, melyek segítségével számtalan kiállítást, előadást szerveznek. Legutóbb 2013-ban a németországi Solingenben található Deutsches Klingensmuseum adott helyet a Deutscher Scherenschnittverein által összeválogatott kollekciónak. Az 1986-ban alapított, 500 tagot számláló Der Schwei-

**Hans-Jürgen Glatz:
Einheimisches Wild
und Jäger (Hazai
vadászat), árnykép /
Hans-Jürgen Glatz:
Einheimisches Wild
und Jäger (Wild and
Hunting Inland).**

Silhouette

*papír, ollóval vágott /
paper, cut with scissors
[56x74 cm]*

Az Erstes Deutsches Scherenschnittmuseum (Első Német Árnykép-múzeum) kiállítótere (részlet), Vreden / Exhibition space (detail). Erstes Deutsches Scherenschnittmuseum (First German Silhouette Museum), Vreden

→ **Heinz Pfister: Edles in Streifen (Finom csíkok), árnykép / Heinz Pfister: Edles in Streifen (Fine Stripes). Silhouette papír; késsel vágott / paper, cut with knife**
[32x23 cm]

zerische Verein Freunde des Scherenschnitts (Az Árnykép Barátainak Svájci Egyesülete) nemrégiben szervezte meg nyolcadik kiállítását, mely 2014. szeptember végéig volt látogatható a Château de Prangins épületében. Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy a legidősebb kiállító 89, a legfiatalabb 26 éves volt. A svájciak évente három alkalommal megjelenő *Schnittpunkt* kiadványa az aktuális eseményekről tájékoztatja a művészeket és az árnyképek iránt érdeklődőket.

A VREDENI ÁRNYKÉPMÚZEUM

Hermann Gebing műgyűjtő nagyvonalú adományának köszönhetően a németországi Vreden városa önálló árnyképmúzeummal is rendelkezik. A negyven éve alapított gyűjtemény alapját képező, első műalkotásokat Párizsban vásárolta a gyűjtő, kollekcója napjainkra már egy húszezer darabbal rendelkező, komoly anyaggá nőtte ki magát. A helyi városházán berendezett állandó kiállításon hagyományos technikával és modern felfogásban készült művek egyaránt

láthatóak, a világ számtalan országának művészetét képviselve. A holland határ közelében található Vreden városka múzeuma különleges idegenforgalmi nevezetességnek számít, az anyag sokszínűsége mindenkit magával ragad, különösen azokat varázsolja el, akik életükben először itt találkoznak az árnyképművészettel.

A cikk megírásához forrásként a 6. és a 8. Svájci Árnyképkékiállítás (*Schweizerische Scherenschnitt-Ausstellung*) 2006/2007-es és 2013/2014-es katalógusát, valamint a scherenschnitt.org, scherenschnittmuseum.de, scherenschnitt.ch internetes oldalakat használtam.

BORSOS KLÁRA
újságíró

Az illusztrációkat a Schweizerische Scherenschnitt-Ausstellung katalógusaiból válogattuk.

